



Lluís Companys i Jover, president de la Generalitat de Catalunya entre els anys 1934 i 1940, té una de les biografies més complexes, si no la que més, de la història contemporània de Catalunya. Això explica que encara ara, més de 80 anys després de la seva mort, ens manqui una biografia monogràfica completa, un treball proposat des d'una acurada recerca a partir del nostre present i des de les generacions actuals, una investigació profunda i equànime feta des del vessant historiogràfic més lúcid i rigorós.

LLUÍS COMPANYS

Josep Maria Solé i Sabaté · Historiador



Juliol de 1930. Retrat del polític del Partit Republicà Català, Lluís Companys, al seu despatx. © ANC / Fons Brangulí (fotògrafs) / 7810 - A la doble pàgina anterior: **1 de Febrer de 1937.** Una de les dones de l'associació nord-americana Amics de la Democràcia Espanyola mirant una fotografia de Lluís Companys al pati dels Tarongers del Palau de la Generalitat, Barcelona. © ANC / Fons Generalitat de Catalunya (Segona República).

Molts historiadors hem estudiat i investigat molts aspectes de la seva vida i trajectòria, però la vida de l'únic president escollit democràticament mort a Europa a mans del franquisme, en col·laboració amb el totalitarisme feixista, mereix, en escriure, ser molt més analitzat i conegut, no solament des de l'àmbit acadèmic fent una biografia, sinó des del popular i social, i tot des d'una visió general i global, i tant en el món cultural català, per raons òbvies, com en l'espanyol, per la responsabilitat de pretèrits dirigents espanyols responsables de la seva mort. Cal assumir el repte d'estudiar sense apriorismes de cap mena la història de l'home i la seva obra.

Al llarg dels anys s'han fet tota mena de valoracions des que fou assassinat el 15 d'octubre de 1940, un crim d'estat de la Dictadura franquista. Però encara avui en dia hi ha molta gent que desconeix que la seva detenció i conducció a Espanya fou un acte il·legal perquè va ser segrestat per la policia espanyola. S'ha de saber que mai hi va haver un procés d'extradició. Lluís Companys, detingut pels nazis alemanys i feixistes francesos a la Bretanya, va ser reclamat per la policia espanyola, que col·laborava amb ells. Conduït a la presó de La Santé de la capital francesa, fou lliurat com una peça de caça, com un trofeu amb ànim de venjança del franquisme més totalitari. Per cert, és propi d'una profunda ignorància aquell que avui en dia, sense cap mena de prova ni res, encara escolta fabulacions sobre unes suposades denúncies i traïcions des del catalanisme exiliat. Seria bo que sabés que aquests eren arguments franquistes per esquivar responsabilitats pel seu segrest i posterior assassinat en mans franquistes.

No tot, però, era fruit del període republicà. Ni molt menys. La rancúnia contra Catalunya era secular, però en temps més propers es covava i creixia, com mínim, des de l'any 1901. Una Catalunya que havia plantat cara a una Espanya decadent, d'imperialisme ròmic. L'ideari intern i íntim majoritari de l'exèrcit espanyol no acceptava de cap de les maneres la crítica i la reivindicació catalana dels seus drets. Entre altres s'exigia l'evolució i la reforma més completa per fer front a tots els desastres que havien dut el 1898 a la pèrdua de les darreres colònies insulars transoceàniques espanyoles, culminada amb la derrota contra els rebels cubans, que tenien l'ajut fonamental dels EUA.

Una Catalunya que apostava per la democràcia, contra la permanent i sistemàtica farsa electoral oficial; que marcava el camí d'Europa davant l'entotsolament de la dita "Generación del 98"; que s'afermava en el camí de la industrialització quan Espanya la temia, i fins i tot la rebutjava, optant per l'opció de produir i exportar primordialment matèries primeres; que alhora rebutjava la ciència i la modernitat sota el lema "Que inventen ellos". Una Espanya sense nord, "sin pulso", com deia el president del Govern Silvela, o la "Morta", com la descrivia Joan Maragall en l'*Adéu a Espanya*. Un estat que vivia en l'absurditat de somiar en l'imperi perdut, fent-ne un reclament nostàlgic per evitar enfrontar-se a la crua realitat, la pèrdua de les darreres engrunes de l'imperi colonial, i tot el que això significava de debò, això és, esdevenir un país de segon ordre.

Lluís Companys és el símbol d'una sèrie de generacions nascudes sota els paràmetres de la Restauració de 1874 que malden per dur



14 d'abril de 1931. Els regidors de l'Ajuntament de Barcelona Lluís Companys i Jover, Amadeu Aragay i Davi i Joan Lluhi i Vallescà entre d'altres, en la proclamació de la República Catalana des de la balconada de la Casa de la Ciutat, seu de l'Ajuntament de Barcelona, enfront d'una multitud concentrada a la plaça de Sant Jaume. Lluís Companys, deposà l'alcalde accidental, Antoni Martínez i Domingo, prengué possessió i proclamà la república de Catalunya. © ANC / Fons Josep Maria Sagarra i Plana.

l'estat cap a la modernitat, cap al protagonisme social i popular, vers el somni d'un país pròsper i molt similar a la resta de països de l'Europa occidental.

Companys, nascut el 1882, és fill d'una família de propietaris de l'Urgell. Són uns anys en què encara no s'han començat a recollir de forma plena els beneficis del canal de nom homònim, el canal d'Urgell. Això vol dir que encara falten uns anys per beneficiar-se d'una agricultura de ple regadiu que pot controlar de forma més o menys regular la producció i la posterior comercialització. Són família més poderosa que rica en una terra de gent que aferma dia a dia la modernització -en l'àmbit dels instruments, cura del camp i mecànica de l'època- del treball de la terra.

En no ser l'hereu és enviat a estudiar a Barcelona, la Meca dels joves de comarques d'aleshores, i fins fa quatre dies. Avui, això és diferent, la globalització ho ha alterat tot. A Barcelona es relaciona amb tota mena de persones amb inquietuds polítiques, fruit d'una societat que bull, tant per la política exterior i guerres que Espanya viu, com per la polarització social d'una societat injusta fins a l'extrem.

Barcelona "Rosa de Foc" i "Ciutat de prodigis", de vagues i lluites socials, d'atemptats i terrorisme, d'idees mig espirituals, naturistes, higienistes, anticlericals o esperantistes. Barcelona, universal i local, cosmopolita i d'emergents barris de treballadors. Barcelona el va seduir de per vida. De dia i de nit. Es mou en nuclis republicans espanyols. A l'entorn d'en Layret estudiarà Dret, que no acabarà fins anys després. En la joventut més plena viu i es mou en l'incert

món del periodisme, en la inquietud ideològica i l'activisme polític, de vegades confonent els adversaris polítics. Així, els que volien desacreditar-lo sempre recordaven que havia participat a rebentar actes de la Lliga Regionalista, de mítings o sardanes, obviant que en aquells anys de les primeres dècades del segle XX aquesta era una pràctica gens estranya i més o menys habitual en totes direccions. Són fets esbombats constantment pels seus detractors, sense situar cada cosa en el seu lloc i en el moment que aquests fets succeïren.

A partir dels fets vandàlics de novembre de 1905, això és, l'atac a les redaccions del setmanari el *¡Cu-Cut!* i el diari *La Veu de Catalunya* per un nombrós grup d'oficials uniformats de la guarnició de l'exèrcit espanyol a Barcelona, amb el beneplàcit de la resta dels militars espanyols -l'excepció seria un militar clau en la història de Catalunya, Francesc Macià-, el govern espanyol va impulsar la Llei de jurisdiccions l'any 1906, una llei que seria *llavor de sang*. A partir d'aleshores l'exèrcit espanyol seria jutge i part.

Em permeto fer un incís en aquest article-assaig sobre Lluís Companys. Crec que d'aleshores ençà l'exèrcit espanyol mai s'ha declarat favorable, ni tan sols respectuós, vers els designis pacífics democràtics de la població, tant l'espanyola com la catalana. Al segle XX l'exemple és clar d'allò més: quan ha ocupat el poder mai no l'ha retornat a la societat civil com sí ho havia fet al llarg del segle XIX malgrat tots els "pronunciamientos". En el segle passat sempre l'ha mantingut mentre ha pogut, com és el cas de les dictadures de Primo de Rivera i del general Franco. O en el que duem de segle XXI davant el procés català, no existeix cap declaració favorable al dret



democràtic de Catalunya de poder decidir el seu futur per part de cap militar amb comandament en tropa. Aquesta posició tan greu, i errònia, del govern espanyol d'afavorir un exèrcit intervencionista fa aparèixer un Companys ferm defensor de Solidaritat Catalana de 1907, fet que el duria a participar en un dels primers moviments majoritaris interclassistes del catalanisme polític. Una Solidaritat Catalana que, com deia Joan Maragall, era un moviment en marxa, la mobilització de tot un poble, no una protesta.

Des del darrer terç del segle XIX, arreu del país, en pobles i ciutats, en barris i tota mena de nuclis de població es van fundar centenars de centres socials i culturals, ens de civilitat, nuclis de caire progressista o tradicional, ateneus, casinos, organismes federals, republicans o carlins, foment obrers o centres morals, societats corals i recreatives. Una munió d'entitats que amb els noms més variats tenen un nexa comú: potenciar la sociabilitat i civilitat a partir de la defensa del propi ideari.

Lluís Companys, amb família formada des de 1910 i prompte amb dos fills, es mourà en nuclis que van del federalisme republicà al reformisme espanyolista. Titulat finalment advocat, a partir de l'any 1916 ens apareix l'advocat laboralista i defensor d'obrers. Aleshores, en una feble i confusa actitud del Partit Republicà Català tindrà per primera vegada un càrrec polític: regidor de Barcelona.

Obrerisme i republicanisme s'uneixen a la seva figura en ser qui recollirà l'herència política d'un Layret assassinat en els anys durs del pistolisme del 1917 al 1923. Anys de detencions continuades i presó. Diputat al Congrés i fortament actiu en el camp de la pagesia, comença a ser conegut i reconegut en tallers i fàbriques, en el món polític republicà, en la Catalunya rural -d'on prové i on se sent com peix a l'aigua, on és cofundador de la Unió de Rabassaires-, i en els nuclis de l'activisme obrerista per a la defensa social o per a la convivència diària en períodes de detenció o a la presó. És un Companys que va per tot arreu a estendre l'ideari republicà, progressista, social i treballador, de la ciutat i del camp. També un precís catalanisme.

La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) provocà en la vida de Lluís Companys un període de greu inestabilitat personal, familiar, política i professional. S'arribà a plantejar l'emigració a Amèrica del Sud, segons confidència d'en Francesc Cambó, el cap dirigent de la Lliga Regionalista, i també d'altra gent propera a ell, testimoni que també he recollit personalment de la seva família a Mèxic.

La proposta de fer un front polític comú d'ampli ventall democràtic, republicà, catalanista i amb profund sentiment social per ser alternativa a una Dictadura que s'esmuny fa renéixer un Companys vigorós, popular i clau en la formació final d'ERC (Esquerra Republicana de Catalunya) el març de 1931. Companys, amb el lideratge mític de Macià i el suport clau de Lluhí i Vallescà, així com l'aportació de nuclis il·lustrats del periodisme progressista -estem en període de revolució de les masses que arriben dia a dia a la crítica mitjançant una premsa que no para de créixer-, simbolitzen el somni secular de fer un país modern, progressista i liberal, de sentit social, l'ideal que tenia la gran majoria de la població de Catalunya des de finals del segle XIX.

7 de març de 1937. Lluís Companys, president de la Generalitat de Catalunya, fa un discurs durant el miting de cloenda de la Setmana de Solidaritat de Catalunya amb Madrid. Plaça de toros Monumental, Barcelona. © ANC / Fons Josep Maria Sagarra i Plana.



1938. Retrat de Lluís Companys, de mig cos, [durant l'acte d'homenatge a l'escriptor Joaquim Ruyra amb motiu dels seu vuitantè aniversari], a Barcelona. © ANC / Fons Gabriel Casas i Galobardes.





Lluís Companys, president de la Generalitat de Catalunya, rep als representants de la Generalitat a Brussel·les, Bèlgica. Pati dels Tarongers del Palau de la Generalitat, Barcelona. © ANC / Fons Generalitat de Catalunya (Segona República)

16 d'abril de 1937. Retrat dels membres d'un nou govern de la Generalitat de Catalunya amb motiu de la seva presa de possessió. Asseguts, d'esquerra a dreta, Josep Calvet, conseller d'Agricultura; Josep Tarradellas, conseller primer; Lluís

Companys, president; Joan Comorera, conseller de Justícia; Josep Juan i Domènech, conseller de serveis Públics. Dempeus Josep Miret, conseller de Proveïments; Artermi Aiguader, conseller de Seguretat Interior; Aureli Fernández, conseller de Sanitat i Assistència Social; Rafael Vidiella, conseller de Treball i Obres Públiques; Andreu Capdevila, conseller d'Economia i Antoni Maria Sbert, conseller de Cultura. Palau de la Generalitat, Barcelona. © ANC / Fons Josep Maria Sagarra i Plana.

El 14 d'abril de 1931 és el dia de glòria més gran de la Catalunya del segle XX, el dia més feliç del catalanisme republicà. La proclamació de la República, inicialment llançada al vent per Lluís Companys mercès al triomf abassegador i sorprenent d'ERC. Sense cap acte de violència, pel vot de la gent, pel protagonisme de la societat s'havia acabat amb una monarquia desacreditada a l'extrem, un sistema de govern aliè i uns dirigents que trepitjaven els valors democràtics.

Havia arribat la II República, hom creia que de forma definitiva i per sempre més, l'eina política somiada que duria Catalunya a ser respectada en una Espanya en vies de la modernitat, la justícia social, contra els grans cacics i latifundistes, un exèrcit sotmès a la societat civil i la separació de poders en una societat laica on l'Estat i l'Església es respectarien mantenint-se cada un en els seus àmbits corresponents.

Els valors democràtics no eren uns valors *per se*. Ho veurem en el fracassat intent de cop d'estat del general Sanjurjo l'agost de 1932, i també en els fets d'octubre de 1934, un moviment de les esquerres espanyoles que només tingué força real a Catalunya i sobretot a Astúries. Companys, el més ben situat a succeir el president Macià, per l'àmplia popularitat que tenia i pels contactes amb la política espanyola, on va ser ministre de Marina!, va sumar des del poder de la Generalitat la institució en un moviment polític espanyol que la gran majoria de la població no va entendre. La repressió fou desmesurada en extrem, contra ell i el seu govern i un duríssim càstig contra el moviment rabassaire. Tot seria a la llarga combustible per guanyar les eleccions de febrer de 1936, les del Front d'Esquerres a Catalunya, el Front Popular a Espanya. Altre cop trobem Lluís Companys presidint la Generalitat de Catalunya, esdevingut el símbol més pur del republicanisme català i espanyol. S'encetava un altre cop una etapa de profundes reformes i canvis que estroncava de soca-rel el cop militar facciós, el qual en fracassar provocaria una cruel i llarga guerra civil.

El Companys de la Guerra Civil no és el polític intuïtiu de sempre. Pateix pel país,



1934. Lluís Companys, president de la Generalitat de Catalunya, en un àpat a la seva casa natal del Tarrós. L'acompanyen, entre els seus familiars, Ventura Gassol, conseller de Cultura; Pere Mestre i el seu secretari Joan Alavedra, entre altres autoritats. © ANC / Fons Lluís Companys.

Desembre de 1936. Lluís Companys, president de la Generalitat de Catalunya, en una alocució per Ràdio Barcelona al Palau de la Generalitat, Barcelona. © ANC / Fons Brangulí (fotògrafs)

envelleix i es veu obligat a governar entre un poder legal -teòric- i el veritable poder real que està en mans de la gent armada en carrers, pobles i ciutats i els partits polítics que els sustenten. Tot això dins del drama d'una violència repressora desfermada, amb milers d'assassinats que no pot aturar. Aquest és un dels drames íntims més durs de la seva vida, un dels punts on hom ha fet tota mena de

càbales de si es podia o no frenar aquell devesall de sang. L'evolució de la revolució i la guerra, l'ajut soviètic, els conflictes interns entre partits polítics antifranquistes i organitzacions sindicals, la recuperació progressiva del poder central de l'Estat, sempre desconfiant de Catalunya i llimant el poder del seu govern, deixen mig al marge la presidència i el govern de Lluís Companys.



◀ 1935. Lluís Companys a la Presó Model de Madrid arran dels fets d'octubre de 1934.
© ANC / Fons Lluís Companys / Alonso, Fotógrafo.

És durant el transcurs del període bèl·lic quan s'acaba de modelar el Companys més nacionalista, en veure que fins i tot en la mort i la tragèdia el centralisme i l'espanyolisme planen sobre Catalunya. La derrota militar, el desdeny del republicanisme espanyol a l'exili, el fet d'haver deixat sense cap mena de recurs propi a la Generalitat per ajudar els milers i milers de catalans exiliats en camps de concentració afeblits errants per França i per tot el món, ens mostra un Companys ferreny i ferm en el seu nacionalisme. És aleshores quan fa pública aquella famosa frase: "Els catalans només ens tenim a nosaltres".

A partir d'aquí no para. Actua com pot a favor dels exiliats i els ajuda amb una extrema dedicació personal. Mancat de gairebé tot treballa per tots els catalans, per damunt de la crítica política més ferotge, de vegades calúmnies miserables que hom va intentar esborrar en ser afusellat. En el període més dur i dramàtic de la nostra història contemporània, Companys sap que ell és la representació viva de la catalanitat al món.

I així ho viurà fins al final en un itinerari que anà de la Bretanya francesa, l'agost de 1940, fins a la presó de La Santé de París, per posteriorment ser traslladat a la Direcció General de Seguretat a Madrid -on ara hi ha la seu de la "Comunidad Autónoma de Madrid", en ple centre de la capital de l'Estat. Se sobreposa a les tortures, ofenses i humiliacions més abjectes sofertes als calabossos a Madrid. Lluís Companys va viure des de la més profunda dignitat i presència d'ànim el futur que l'esperava. Sabia que era el boc expiatori de l'espanyolisme franquista exacerbant contra ell i tot el que representava.

Un tribunal militar, en consell de guerra sumaríssim, en una burla i simulacre de justícia, el condemnava a mort. Ell, amb fermesa i valor, s'atribuí tota la responsabilitat de tot l'ocorregut des del fracassat cop militar facciós de juliol de 1936. Sabia que havia de ser exemple aleshores i per a les futures generacions i que el país es refaria.

En els seus darrers escrits deia "Una persona com jo no pot tenir una mort tan digna, per Catalunya i tot el que representa". Moria descalç trepitjant terra catalana. Fins i tot els seus assassins reconegueren el seu aplom i coratge.

Lluís Companys és l'exemple més precís de la persona que per la seva trajectòria política evoluciona a mercè del que viu i actua. Tant ell, com Catalunya. Per això és referent nacional per damunt del temps i de qualsevol política de partit. ■